

Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II

WSTĘP

Wydane dnia 15 września 1962 r. "Dyrektorium Episkopatu w związku z Instrukcją Świętej Kongregacji Obrzędów o muzyce kościelnej i Liturgii", jako dokument przedsoborowy, wymagało przepracowania w duchu soborowej Konstytucji o świętej Liturgii (KL) oraz posoborowych dokumentów Stolicy Apostolskiej, mianowicie: Instrukcji "Musicam sacram" z 1967 r. (MS) oraz "Wprowadzenia Ogólnego do Mszału Rzymskiego z 1975 r. (OWMR). Pracę tę wykonała Podkomisja Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski do spraw Muzyki Kościelnej, zestawiając w niniejszej Instrukcji najważniejsze zasady dotyczące muzyki liturgicznej. Główną podstawą opracowania norm zawartych w Instrukcji stanowią wspomniane dokumenty Stolicy Apostolskiej obowiązujące w całym Kościele. Uwzględnione jednak zostały także zwyczaje i tradycje polskie zatwierdzone przez Stolicę Apostolską.

Instrukcja ma charakter normatywny i ogólny, zajmując się jedynie tymi problemami szczegółowymi, które stały się obecnie aktualne. Inne przypadki należy rozpatrywać, uwzględniając normy ogólne. Sprawy trudniejsze należy przedkładać do rozstrzygnięcia Diecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej względnie Podkomisji do spraw Muzyki Kościelnej przy Komisji Episkopatu do spraw Liturgii.

NORMY OGÓLNE

Muzyką liturgiczną nazywamy tę muzykę, która może być używana przy sprawowaniu kultu Bożego. Zgodnie z treścią Instrukcji "Musicam sacram" powinna się ona odznaczać charakterem sakralnym oraz doskonałością formy (MS 4a). Celem muzyki liturgicznej jest "chwała Boża i uświęcenie wiernych" (KL 112), tak wykonawców jak i pozostałych uczestników liturgii. Do muzyki liturgicznej zaliczamy: śpiew jednogłosowy (chorał gregoriański i śpiew ludowy), śpiew wielogłosowy (polifonia dawna i nowa) oraz muzykę instrumentalną (MS 4b).

Muzyka, a zwłaszcza śpiew, jest nie tylko ozdobą uroczystej liturgii, ale jest jej integralną częścią. Dlatego należy pilnie zabiegać o to, by czynności liturgiczne w miarę możliwości były odprawiane ze śpiewem, uwzględniając równocześnie podział funkcji między różne osoby (MS 5). Śpiew bowiem sprzyja zjednoczeniu zgromadzonych i otwiera ich dusze na tajemnice roku liturgicznego (OWMR 25). Dlatego też, jeżeli nie zachodzi uzasadniona przeszkoda, części przeznaczone do śpiewu w założeniu, powinny być rzeczywiście śpiewane z uwzględnieniem rodzaju formy, których domaga się ich charakter (MS 6).

Każda czynność liturgiczna powinna być uprzednio starannie przygotowana pod względem duszpasterskim i muzycznym (MS 5). Odpowiedzialnym za to jest przede wszystkim duszpasterz kościoła oraz jego współpracownicy, a zwłaszcza organista, kantor oraz prowadzący zespoły śpiewacze.

Do uroczystości z trudniejszymi melodiami należy wybierać osoby biegłejsze w śpiewie, a nie kierować się jedynie względem na ich godność i urząd (MS 8).

Przy wyborze repertuaru muzycznego należy uwzględnić możliwość wykonawców. Lepiej jest bowiem wykonać dobrze jakiś utwór prosty, niż wykonać źle rzeczy trudniejsze.

Repertuar utworów, czy to śpiewanych, czy wykonywanych na instrumentach, musi zgadzać się z myśią przewodnią dnia liturgicznego lub przynajmniej zgadzać się z okresem liturgicznym, jak również odpowiadać treściowo danej czynności liturgicznej (MS 32).

Ponieważ liturgia jest dziełem całego ludu Bożego, dlatego podczas jej sprawowania należy mieć na względzie dobro duchowe wszystkich zgromadzonych bardziej niż poszczególnych jednostek (OWMR 313). Ten wzgląd należy mieć zawsze na uwadze przy włączaniu do liturgii odpowiednich śpiewów.

Wszystkie śpiewy przeznaczone do użytku liturgicznego mają mieć aprobatę Konferencji Episkopatu Polski, albo przynajmniej Władzy diecezjalnej. Niemożliwość w liturgii wykonywać utworu o charakterze świeckim.

LITURGIA MSZY ŚWIĘTEJ

Przy sprawowaniu Eucharystii z udziałem wiernych, zwłaszcza w niedzielę i święto, należy - o ile to możliwe - nawet kilka razy w tym samym. dniu odprawiać Mszę św. ze śpiewem (MS 27), W związku z tym tak należy ułożyć godziny sprawowania liturgii, aby w każdej Mszy św. był czas na wykonanie śpiewów. "Nie jest jednak rzeczą konieczną zawsze śpiewać wszystkie teksty przeznaczone w zasadzie do śpiewania" (OWMR 19). "Dobierając części, które mają być rzeczywiście śpiewane, pierwszeństwo należy przyznać tym, które śpiewa kapłan i asystujący, a lud na nie odpowiada, oraz wykonywanym wspólnie przez kapłana i lud" (OWMR 19, MS 7; 16).

Zamiast przepisanych w Graduale Romanum śpiewów procesyjnych na Wejście, Przygotowanie darów i Komunię św. można stosować pieśni zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski, zawarte w "Śpiewniku Mszalnym" lub w innych Śpiewnikach mających aprobatę Władz Diecezjalnych, zgodnie z postanowieniem Instrukcji "Musicam sacram" (MS 32).

Śpiewu stałych części Mszy św. a także psalmu responsoryjnego i śpiewu przed Ewangelią, które stanowią integralną część liturgii słowa (OWMR 36) nie wolno zastępować pieśniami nawet mającymi "imprimatur" władzy kościelnej.

Ponieważ Modlitwa Eucharystyczna stanowi kulminacyjny moment Mszy św., dlatego nie wolno podczas niej wykonywać jakiegokolwiek muzyki (OWMR 54). Jedynie celebrans może wykonywać śpiewem niektóre części samej Modlitwy Eucharystycznej (prefacja, słowa konsekracji i inne).

Zabrania się wykonywania w ramach liturgii piosenek religijnych, których tekst często nie jest w ogóle religijny, a muzyka z reguły posiada charakter świecki.

We wszystkich kościołach w Polsce należy wprowadzać śpiewy zalecone przez Konferencję Episkopatu Polski, np. "Mszę Pielgrzymów". Przyczyni się to bowiem do czynniejszego udziału wiernych w uroczystościach ogólnopolskich lub międzydiecezjalnych.

Ponieważ "Śpiew gregoriański" Kościół uznaje za własny śpiew liturgii rzymskiej, dlatego w czynnościach liturgicznych powinien on zajmować pierwsze miejsce wśród innych równorzędnych rodzajów śpiewu (KL 116). Zgodnie z zaleceniem Konstytucji o liturgii wierni powinni umieć śpiewać po łacinie niektóre części Mszy św. ze względu na celebrację w tym języku w grupach międzynarodowych (KL 54). Zestaw takich śpiewów zawiera wydany w Rzymie z okazji Roku Świętego, śpiewnik "Jubilate Deo".

Podczas liturgii Mszy św. zaleca się wykonywanie polifonii dawnej i nowszej w języku łacińskim i polskim, tak jednak, by nie wyłączać wiernych całkowicie z udziału w śpiewie. Muzykę wielogłosową, szczególnie dawnych mistrzów, Kościół zawsze uważał za nieoceniony skarb i dobro kultury.

Na organach i innych instrumentach wolno akompaniować do śpiewu przez cały rok liturgiczny. Wyłączone są od tego jedynie śpiewy solowe celebransa i diakona, np. prefacja, Ewangelia itp. Natomiast solowa gra na instrumentach zabroniona jest od zakończenia śpiewu hymnu „Chwała na wysokości Bogu” we Mszy Wieczery Pańskiej do rozpoczęcia tego hymnu we Mszy Wigilii Wielkanocnej.

Podczas liturgii nie wolno wykonywać muzyki mającej charakter wyraźnie świecki, np. jazzu, big-beatu itp. Muzyka ta nie jest zgodna z duchem i powagą liturgii, nie sprzyja jej refleksyjnemu przeżywaniu, a ponadto często wyłącza całe zgromadzenie wiernych od udziału w śpiewie. Poza liturgią można urządzać specjalne nabożeństwa gromadzące młodych ludzi uprawiających ten rodzaj muzyki. Duszpasterze mają obowiązek tak kierować tymi nabożeństwami, by miały one charakter religijny i by zawsze płynęło z nich dobro duchowe dla uczestników.

LITURGIA GODZIN

Zgodnie ze wskazaniem Konstytucji o liturgii zaleca się usilnie tym, którzy odprawiają brewiarz w chórze lub wspólnie, by go śpiewali (MS 37). Śpiewane powinny być w niedziele i święta ważniejsze godziny, zwłaszcza jutrznia (Laudes matutinae) i nieszpory. Zalecenie to dotyczy przede wszystkim domów zakonnych i seminariów duchownych.

Należy utrzymywać, a gdzie zaniechano, przywrócić zwyczaj śpiewania nieszporów parafialnych w niedziele i święta, chyba, że w poszczególnych okresach urządza się w ich miejsce inne nabożeństwa, np. Gorzkie Żale. Nieszpory powinny być odprawiane według nowego porządku przepisanego w Liturgii Godzin. Części śpiewane można wykonywać według melodii miejscowych.

SAKRAMENTY, SAKRAMENTALIA I NABOŻEŃSTWA

Sakramenty i sakramentalia mające szczególne znaczenie w życiu całej wspólnoty parafialnej, np. chrzest, bierzmowanie, święcenia kapłańskie, małżeństwo, konsekracja kościoła lub ołtarza, pogrzeb itd., o ile to możliwe, powinny być sprawowane ze śpiewem (MS 43). Śpiewy znajdują się w odpowiednich księgach liturgicznych.

"Należy pilnie wystrzegać się, by pod pozorem podnoszenia okazałości nie wprowadzać do obrzędów czegoś czysto świeckiego albo niezgodnego z kultem Bożym" (MS 43). Jeżeli okoliczności za tym przemawiają można przed lub po zakończeniu obrzędu liturgicznego wykonać solową muzykę wokalną lub instrumentalną, byleby odpowiadała ona duchowi muzyki kościelnej.

"Należy przez śpiew nadać bardziej uroczysty charakter tym obrzędom, które liturgia w ciągu roku kościelnego specjalnie uwydatnia. A już wyjątkowo podniosłe powinny być odprawiane obrzędy Wielkiego Tygodnia i Bożego Ciała" (MS 44).

Szczególnie troskliwie należy pielęgnować te nabożeństwa, które tradycyjnie odprawiają się ze śpiewem, np. Gorzkie Żale, Godzinki, nabożeństwa majowe, różańcowe i inne. W nowych

normach nabożeństw, np. nabożeństwa słowa Bożego duszpasterze winni przestrzegać norm ogólnych o muzyce kościelnej (zob. nn. 9 i 10).

Ponieważ muzyka religijna jest w wysokim stopniu skutecznym środkiem dla ożywienia pobożności wiernych, dlatego w nabożeństwach odprawianych poza liturgią można wykorzystać te utwory muzyczne, które utraciły już wprawdzie miejsca w liturgii, ale ze względu na swoją wartość artystyczną i duszpasterską nie powinny popaść w zapomnienie. Jedną z form takich nabożeństw mogą być godziny lub koncerty muzyki religijnej.

INSTRUMENTY MUZYCZNE

"W Kościele łacińskim należy mieć w wielkim poszanowaniu organy piszczalkowe jako tradycyjny instrument muzyczny, którego brzmienie dodaje ceremoniom kościelnym majestatu, a umysły wiernych podnosi do Boga i spraw niebieskich" (KL 120). Akompaniament organowy podtrzymuje śpiew, ułatwia udział w czynnościach liturgicznych i przyczynia się do głębszego zjednoczenia wiernych (MS 64). Organy powinny znajdować się we wszystkich kościołach w Polsce. Tak zwane organy elektroniczne dopuszcza się do użytku jako instrument tymczasowy. Natomiast tam, gdzie ze względu na brak miejsca nie da się zbudować organów piszczalkowych, można je instalować zamiast fisharmonii.

Poza organami wolno używać w liturgii innych instrumentów z wyjątkiem tych, które są zbyt hałaśliwe lub wprost przeznaczone do wykonywania współczesnej muzyki rozrywkowej. Wyłącza się z użytku liturgicznego, zgodnie z tradycją takie instrumenty, jak fortepian, akordeon, mandolina, gitara elektryczna, perkusja, wibrafon itp.

Muzyka w czasie sprawowania czynności liturgicznych winna być wykonywana "na żywo", dlatego nie wolno zastępować śpiewu zgromadzonych lub gry na instrumentach muzyką odtwarzaną za pomocą aparatów, np. magnetofonu, adapteru, radia itp. Nic nie stoi na przeszkodzie, by poza liturgią odtwarzać niekiedy muzykę religijną z płyt czy taśm, aby w tego rodzaju audycjach udostępnić wiernym arcydzieła muzycznej twórczości religijnej dla wytworzenia odpowiedniego nastroju lub też celem wyrabiania w nich dobrego smaku muzycznego.

WYCHOWANIE MUZYCZNE

Należy dokładać wszelkich starań, aby uzyskać możliwie wszechstronne wychowanie muzyczne duchowieństwa. Dlatego poleca się:

W Seminariach Duchownych diecezjalnych i zakonnych w całej rozciągłości wprowadzić w życie program nauczania Muzyki Kościelnej w Seminariach Duchownych w Polsce, uchwalony przez Sekcję Muzyki Kościelnej na Kongresie Teologów Polskich w Lublinie - w dniach 21-23 września 1971 r. (Tekst w Ruchu Biblijnym i Liturgicznym, 1972, nr 5, s. 257 nn).

Dokształcać w tej dziedzinie kapłanów już pracujących w duszpasterstwie w poseminaryjnych kursach dla duchowieństwa.

Zatroszczyć się o odpowiednie nauczanie Muzyki Kościelnej w nowicjatach zakonnych męskich i żeńskich.

Zatroszczyć się w szczególności o to, by chorał gregoriański znalazł więcej miejsca niż dotąd w liturgii Seminariów Duchownych, domów zakonnych, podczas rekolekcji i zjazdów duchowieństwa, w kościołach katedralnych, zwłaszcza w ramach odprawianej tam liturgii w języku

Łacińskim, a także w większych kościołach. Minimum repertuaru gregoriańskiego zawiera mały śpiewnik "Jubilate Deo" wydany w Rzymie 14 kwietnia 1974 r., z okazji Roku Świętego (por. nr 17). Przedmiotem specjalnej troski winno być kształcenie organistów. Na terenie diecezji powinno zająć się tą sprawą erygowano przez Ordynariusza studium organistowskie. Jego zadaniem jest nie tylko kształcenie nowych organistów, ale i dokształcanie tych, którzy już pracują w tym zawodzie. Odpowiednie przygotowanie muzyczne, tak teoretyczne jak i praktyczne, powinni otrzymać także katecheci zakonni i świeccy, by mogli w swej pracy służyć pomocą duszpasterzom.

Duszpasterze niech otoczą opieką istniejące chóry kościelne, a gdzie ich brak, jeżeli tylko to możliwe, niech starają się o ich założenie. Chóry bowiem przyczyniają się do tego, że liturgia nabiera okazałości i uroczystego charakteru. Im też przypada ważna rola pielęgnowania i rozwijania wielogłosowej muzyki kościelnej.

W każdym kościele powinna istnieć "schola cantorum" prowadząca i podtrzymująca śpiew wiernych. Należy także szkolić i formować kantorów-solistów, którzy w poszczególnych przypadkach mogą zastąpić scholę, a stale powinni spełniać funkcję psalterzysty wykonującego śpiewy międzylekcyjne (OWMR 66-67).

Usilnie zachęca się duszpasterzy, organistów, dyrygentów chórów kościelnych, katechetów i inne osoby odpowiedzialne za stan muzyki liturgicznej w danym kościele, by systematycznie nauczali wiernych, a zwłaszcza dzieci i młodzież tradycyjnych i nowych śpiewów przydatnych w sprawowaniu liturgii.

Każdy kościół powinien posiadać bibliotekę muzyczną zawierającą aktualne księgi liturgiczne, zwłaszcza te, które są przeznaczone dla śpiewu. Ponadto powinny znajdować się tam śpiewniki, nuty dla chóru wielogłosowego, scholi, organisty, a także nuty dla zespołów instrumentalnych. Fundusze potrzebne na konserwację i wzbogacenie tych zbiorów winien zapewnić rządca kościoła. On też ma czuwać nad tym, by organista w należyty sposób opiekował się biblioteką muzyczną. Sprawa ta powinna być uwzględniana w czasie wizytacji biskupiej i dziekańskiej. Nieaktualne już księgi liturgiczno-muzyczne, jak mszały, antyfonarze, graduaty, kancjonały oraz inne muzykalia winny być pieczołowicie przechowywane lub przekazane do archiwum diecezjalnego.

KOMISJE MUZYKI KOŚCIELNEJ

Bardzo ważną rolę w rozwoju muzyki kościelnej oraz w zagwarantowaniu wykonania podanych wyżej norm spełniają komisje Muzyki Kościelnej. Organem doradczym Episkopatu Polski jest Podkomisja do spraw Muzyki Kościelnej przy Komisji Episkopatu do spraw Liturgii. Zgodnie z regulaminem zatwierdzonym przez Konferencję Plenarną Episkopatu, Podkomisja przez swego sekretarza wyjaśnia wątpliwości z dziedziny Muzyki Kościelnej. Organem doradczym Episkopatu Polski jest Podkomisja do spraw Muzyki Kościelnej, która winna być w stałym kontakcie z Podkomisją Episkopatu do spraw Muzyki Kościelnej. Z terenem diecezji utrzymuje łączność przez dekanalnych albo rejonowych referentów muzycznych. Wszelkie sprawy z dziedziny muzycznej załatwia na bieżąco mianowany przez Ordynariusza Referent Kurii Biskupiej, działając zgodnie z regulaminem danej Kurii.

Inne Komisje Diecezjalne, jak Liturgiczna, Duszpasterska, Katechetyczna, we wszystkich sprawach związanych bezpośrednio z muzyką powinny działać w ścisłym porozumieniu z

Diecezjalną Komisją Muzyczną. W szczególności dotyczy to zatwierdzania i wydawania nowych pieśni lub śpiewników, wprowadzania nowych kompozycji do liturgii itp.

Konferencja Plenarna Episkopatu Polski podczas obrad w Warszawie dnia 8 lutego 1979 r. Instrukcję niniejszą zatwierdziła jako obowiązującą we wszystkich diecezjach w Polsce.